

Hundar, valpar och andra stjärnor

I bland blir jag väldigt trött på att försöka urskilja dimmiga fläckar i djuprymden – är det verkligen en galax det där eller är bara mina ögon trötta?? Då brukar jag koppla av med dubbelstjärnor.

Finns det något vilsammare? Knappast. För det första SER du ofta tydligt den ljusstarkaste stjärnan i konstellationen med blotta ögat. Bara det. För det andra är det ett lika stort under varje gång du riktar ett teleskop mot en dubbelstjärna och ser, verkligen ser, att det som verkade vara en, var två. Eller tre. Eller flera.

Så låt oss rikta teleskopet mot en riktigt praktfull dubbelkonstellation, nämligen Sirius A och Sirius B. Hundstjärnan med andra ord. Och dess valp.

Sirius är ett himlaobjekt som alltid omnämns i äldre uppräknings, vilket inte är så underligt. Det är den absolut ljusstarkaste stjärnan på vår stjärnhimmel, visuell magnitud är imponerande $-1,46$ – endast solen, månen, Venus och Jupiter lyser starkare på stjärnhimlen. Att den ligger så nära jorden hjälper till, endast 8,6 ljusår. Sirius betyder också mycket riktigt ”glödande”.

Att hitta den är busenkelt. Utgå från stjärnbilden Orion, dra ett streck rakt igenom Orions bälte och ut till vänster, första starka stjärna du stöter på är Sirius. Vintern är en bra tid att studera den, tillsammans med Betelgeuse (i Orion) och Procyon (i Lilla hunden) bildar den asterismen Vintertriangeln.

Sirius A, eller Alfa Canis Majoris som den egentligen heter, är en vit stjärna i huvudserien med spektralklass A0 eller A1, massan är dubbel mot solens. Stjärnan är mellan 200 och 300 miljoner gammal.

Självt stötte jag först på Sirius när jag läste latin. En del goda diktare varnade män för att när Sirius steg på stjärnhimlen ”längtade kvinnorna efter älskog”. Egyptierna såg Sirius som en viktig budbärare, när stjärnan åter visade sig (19 juli) så steg vattnet i Nilen och förbådade en ny odlingsäsong. Varmt är det denna del av året och därför är ”hunddagar” också synnerligen varma sådana.

År 1844 observerade astronomen Friedrich Bessel att Sirius avvek från sin beräknade kurs. Det dröjde till 1862 tills Alvan Graham Clarke faktiskt såg Sirius B, valpen. Till det behövde han en refraktor med 18,5 tums öppning. Det är en liten vit dvärg, med ungefär samma massa som solen. För länge sedan var den en vit jätte som kollapsat och vars kärnbränsle nu är slut. Den är het, men alstrar inte mer värme, och när värmen är slut övergår den till att vara en svart dvärg. Men dit är det långt.

Men kan man se både Sirius A och B? Bland mina bekanta råder det olika åsikter. När jag själv började släpa ut teleskop på backen såg jag aldrig Sirius B. Men detta var på 1990-talet. Då låg Sirius A och B (som rör sig i en elliptisk

Inte heller med Hubbleteleskopet är Sirius B lätt att se.

BILD: NASA

banan runt varandra) nära varandra. 2020–2025 ligger de som längst ifrån varandra.

Så ja, jag anser att jag sett både Hunden och Valpen i mitt 8-tumteleskop för något år sedan. För någon vecka sedan var jag ute med 6-tummaren och tyckte också att båda syntes, det var dock ganska svåra förhållanden med mycket blåst. I mitt minsta teleskop, en refraktor, ser jag definitivt inte Sirius B. Vänner rapporterar att de sett – och inte sett. Så mitt förslag är att ni alla går ut och studerar. Skicka gärna en e-post till mig med uppdatering.

Men detta leder fram till en diskussion om källkritik. Vad ska vi lita på? Forskaren Marcel Griauld menade att dogonfolket i Mali länge känt till att Sirius hade en följestjärna och att denna hade en omloppsbana på 50 år. Stor sensation! Hur kunde ett folkslag utan teknisk apparatur känna till detta? UFO-nördarna hade en massa idéer. Senare har det framgått att denna kunskap kan ha inhämtats från en forskarexpedition som 1893 som var där i syfte att just studera stjärnor. Och man pratade med varandra ...

En sista godbit: kanske finns det också en Sirius C, en stor brun dvärg eller en liten röd dvärg. Oregelbundenheten i de två stjärnornas rörelse tyder på det.

Och ett allra sista påpekande: Sirius Black i Harry Potter-böckerna heter så eftersom han kan anta – just det – en hunds skepnad.

En till! För övrigt har en av Sveriges finaste poeter, Ingeela Strandberg (mycket intresserad av celesta fenomen) givit ut en diktsamling med titeln *Den stora tystnaden vid Sirius nos* (2014). Läs den!

MARIA EHRENBERG skriver om aktuella djuprymdunder på himlen. Uppdraget delar hon med Timo Karhula.